

Janina Witkowska*

**FUNKCJONOWANIE FIRM
Z UDZIAŁEM KAPITAŁU ZAGRANICZNEGO
W REGIONACH SŁABIEJ ROZWINIĘTYCH
W PERSPEKTYWIE CZŁONKOSTWA POLSKI
W UNII EUROPEJSKIEJ**

WSTĘP

Stopniowa liberalizacja przepływów kapitałowych między Polską a krajami członkowskimi UE dokonała się nie w wyniku postanowień Układu Europejskiego, ale na skutek wypełniania przez Polskę warunków członkostwa w OECD. Pomogło to w zasadniczy sposób w przygotowaniu Polski do wprowadzenia swobody przepływu kapitału już na etapie przedczłonkowskim. 1 października 2002 r. Polska wprowadziła swobodę dokonywania obrotu dewizowego w stosunkach z krajami OECD¹.

Proces ustanawiania swobody przepływu kapitału i swobody zakładania przedsiębiorstw skutkowało w gospodarce polskiej zmianami w sferze mikroekonomicznej. Po pierwsze, w sektorze II gospodarki polskiej pojawiła się znacząca grupa firm z udziałem kapitału zagranicznego, która wywiera wpływ na gospodarkę jako całość i funkcjonowanie krajowych przedsiębiorstw; chodzi tu o efekty: demonstracji, współpracy z firmami krajowymi i konkurencji. Po drugie, w polskim sektorze finansowym dominującą pozycję zdobyły zagraniczne instytucje finansowe, co oddziałuje nie tylko na parametry makroekonomiczne, ale przede wszystkim na warunki, w jakich przychodzi działać firmom.

Po trzecie, liberalizacja przepływów kapitałowych, innych niż bezpośrednie inwestycje zagraniczne, otworzyła dla krajowych podmiotów szersze możliwości uczestnictwa w europejskim rynku kapitałowo-finansowym.

* Prof. nadzw. dr hab., Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej, Instytut Ekonomii, Uniwersytet Łódzki.

¹ Ustawa z 27 lipca 2002, *Prawo dewizowe*, „Dziennik Ustaw” 02.141.1178.

Celem niniejszego referatu jest odpowiedź na pytanie, jak zmienia się funkcjonowanie i pozycja firm z udziałem kapitału zagranicznego, zwłaszcza w regionach słabiej rozwiniętych, w warunkach dostosowywania się do wymogów członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

1. FUNKCJONOWANIE FIRM Z UDZIAŁEM ZAGRANICZNYM I ICH POZYCJA W GOSPODARCE POLSKIEJ

W Polsce, w latach dziewięćdziesiątych, systematycznie rosła liczba rejestrowanych firm z udziałem zagranicznym, jako łączny efekt procesu transformacji i integracji z UE. W roku 2001 w systemie REGON zarejestrowanych było 46 258 firm z udziałem zagranicznym, co stanowiło 10,6% ogółu podmiotów gospodarczych w Polsce². Obserwacja trendów wskazuje, że największe absolutne przyrosty rejestrowanych firm miały miejsce na początku okresu transformacji systemowej, a następnie roczne przyrosty rejestrowanych firm sukcesywnie zmniejszały się (wyjątek rok 1996) i od 1998 r. maleje ich udział w ogólnej liczbie podmiotów gospodarki narodowej. Należy przy tym pamiętać, że tylko część tych firm podejmuje działalność po rejestracji, pewna część natomiast ją zawiesza, zostaje zlikwidowana albo kapitał zagraniczny wycofuje swój udział.

Do analizy pozycji firm z udziałem zagranicznym w gospodarce polskiej posłużą statystyki GUS i NBP zawierające informacje na temat firm, które nadesłały sprawozdania finansowe lub odpowiedziały na ankiety. Pomocniczo wykorzystane zostaną dane gromadzone przez PAIZ. Z danych NBP raportowanych do UNCTAD wynika, że do końca 2001 r. bezpośredni inwestorzy zagraniczni zainwestowali w Polsce łącznie 42,4 mld USD, a roczny strumień BIZ napływających do Polski w tym samym roku wyniósł 8,8 mld USD. W roku 2001, po raz pierwszy w okresie transformacji, zaobserwowano zmniejszenie się rocznego strumienia BIZ napływającego do gospodarki polskiej. Spadek napływu BIZ spowodowany jest wygasaniem prywatyzacji, spowolnieniem wzrostu gospodarczego oraz postępującą zmianą przewag lokalizacyjnych Polski. Dane na temat skumulowanych BIZ w Polsce i ich rocznych strumieni w latach 1989–2001, według różnych źródeł, przedstawia tab. 1.

² J. Chojna, *Miejsce podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w gospodarce narodowej Polski*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IkiCHZ, Warszawa 2002, s. 30.

Tabela 1
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce w latach 1989–2001 (mln USD)

Rok ^a	Skumulowane BIZ		Roczne strumienie BIZ	
	według danych			
	ONZ i NBP	PAIZ ^b	ONZ i NBP	PAIZ ^b
1989	231 ^c	.	11	.
1990	320	.	89	.
1991	611	.	291	.
1992	1 289	1 702,4	678	.
1993	3 004	3 041,0	1 717	1 338,6
1994	4 879	4 321,0	1 875	1 280,0
1995	7 843	6 832,0	3 659	2 511,0
1996	11 463	12 027,7	4 498	5 195,7
1997	16 593	17 705,4	4 908	5 677,7
1998	22 479	27 279,6	6 365	9 574,2
1999	29 979	35 171,0	7 270	7 891,4
2000	33 603	45 772,0	9 342	10 601,0
2001	42 433	.	8 830	.

^a dane na koniec roku; ^b dane PAIZ obejmują inwestycje powyżej 1 mln USD; ^c kapitał zakładowy BIZ w Polsce szacowany był na 220 mln USD; ^d dane szacunkowe.

Źródło: UNCTAD, NBP i PAIZ.

Pozycja firm z udziałem zagranicznym w gospodarce polskiej może być mierzona za pomocą różnych wskaźników, tj.:

- 1) stosunku skumulowanego kapitału BIZ do PKB;
- 2) stosunku rocznych strumieni BIZ do krajowych inwestycji brutto;
- 3) udziału przychodów uzyskiwanych przez firmy z udziałem zagranicznym w przychodach ogółem;
- 4) udziału eksportu i importu dokonywanego przez te firmy do eksportu i importu ogółem;
- 5) stosunku zatrudnienia w firmach z udziałem zagranicznym do zatrudnienia ogółem.

Na pozycję firm z udziałem zagranicznym oraz perspektywy ich rozwoju rzutują również charakterystyki ich zasobów majątkowych i działalności inwestycyjnej oraz wyniki ekonomiczne i finansowe (rentowność obrotu brutto i netto, rentowność kapitału, płynność finansowa I i II stopnia).

Dane zamieszczone w tab. 1–8, obrazujące skalę zaangażowania inwestorów zagranicznych w gospodarce polskiej i pozycję firm z udziałem zagranicznym na tle firm krajowych, potwierdzają tezę, że procesy transformacji i procesy integracyjne przyniosły zwiększone zaangażowanie kapitału zagranicznego w formie BIZ w polską gospodarkę i umacnianie się pozycji

firm z udziałem kapitału zagranicznego wśród krajowych podmiotów gospodarczych, co przynosi gospodarce korzyści, ale wiąże się także z pewnymi negatywnymi zjawiskami. Na rzecz takiego wnioskowania przemawiają następujące argumenty:

– stosunek skumulowanego kapitału BIZ do PKB wzrósł z 0,3% w 1991 r. do 21,3% w 2000 r. (por. tab. 2), podobnie stosunek rocznego napływu BIZ do PKB wzrastał systematycznie (z 3,1% w 1996 r. do 5,9% w 2000 r.);

Tabela 2

Stosunek skumulowanego kapitału BIZ do PKB w latach 1991–2000

Kraj	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Polska	0,3	1,7	3,6	5,1	6,2	9,7	11,6	15,1	17,2	21,3

Źródło: dane UNCTAD.

Tabela 3

Udział rocznych strumieni BIZ w nakładach inwestycyjnych na środki trwałe brutto w latach 1991–2000

Kraj	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Polska	1,8	4,6	12,6	10,5	15,5	15,1	14,5	15,9	18,4	23,4

Źródło: dane UNCTAD.

– udział rocznych strumieni BIZ w nakładach inwestycyjnych na środki trwałe brutto zwiększył się odpowiednio z 1,8 do 23,4% (por. tab. 3);

– w strukturze rocznego napływu BIZ obserwuje się korzystne przesunięcie składników tego napływu w kierunku większego zasilenia kapitałów własnych polskich przedsiębiorstw bezpośredniego inwestowania, a zmniejszenie się udziału kredytów wspólników zagranicznych w napływie kapitału zagranicznego³;

– w strukturze dochodów zagranicznych inwestorów bezpośrednich utrzymuje się wzrostowa tendencja dochodów z tytułu należnych inwestorom dywidend oraz odsetek od kredytów zaciągniętych przez polskie przedsiębiorstwa bezpośredniego inwestowania; w latach 1996–1997 dodatkowo reinwestowane zyski (różnica między reinwestowanymi zyskami a stratą finansową) zmniejszały się, a w latach 1998–2000 osiągnęły ujemne wartości i nie stanowiły źródła powiększania kapitałów własnych polskich przedsiębiorstw bezpośredniego inwestowania, co należy uznać za zjawisko niekorzystne (por. tab. 4);

³ Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w roku 2000, NBP Warszawa 2001, s. 23.

Tabela 4

Dochody zagranicznych inwestorów bezpośrednich w latach 1996–2000 (mln USD)

Rok	Dochody od kapitału					Dochody od wierzycelności	Dochody inwestorów bezpo- średnich (6+7)
	dywidendy	reinwestowane zyski			razem (2+5)		
		reinwestycje zysków	straty bilansowe	netto (3-4)			
1	2	3	4	5	6	7	8
1996	217	1 247	1 003	244	461	88	549
1997	362	1 203	1 178	25	387	252	639
1998	466	1 434	1 698	-264	202	408	610
1999	430	1 944	2 397	-453	-23	419	396
2000	557	2 334	2 734	-400	157	541	698

Źródło: dane NPB.

– wartość dochodów zagranicznych inwestorów bezpośrednich (dywidendy i odsetki) podlegających transferowi do krajów macierzystych inwestorów systematycznie wzrasta; w 1996 r. wyniosła ona 305 mln USD, w 1997 r. – 614 mln USD, w 1998 r. – 874 mln USD, w 1999 r. nieznacznie spadła w porównaniu do roku poprzedniego i wyniosła 849 mln USD, a w 2000 r. osiągnęła poziom 1098 mln USD⁴;

– struktura BIZ, według kraju pochodzenia inwestorów, wskazuje na silne pobudzenie strumienia BIZ pochodzących z krajów członkowskich; absolutna wielkość tego strumienia rosła, jak również zwiększał się ich udział w rocznym strumieniu BIZ napływających ogółem; niezależnie z jakiego źródła pochodzą dane, potwierdzają one dominację inwestycji z krajów członkowskich UE, według danych NBP w roku 2000 udział ten wyniósł aż 94,5%, w badaniach prowadzonych przez GUS udział ten kształtował się na poziomie 79%, w ocenie PAIZ – na poziomie 70%⁵;

– struktura gałęziowa/branżowa BIZ, oceniana na podstawie danych PAIZ, wskazuje na stałe zmniejszanie się udziału skumulowanych BIZ lokowanych w działalności produkcyjnej, a zwiększanie się udziału BIZ w usługach, tj. w pośrednictwie finansowym, handlu, transporcie i łączności; tego rodzaju zmiany w strukturze gałęziowej BIZ są zgodne z trendami obserwowanymi w krajach wysoko rozwiniętych⁶;

⁴ Tamże, s. 47–48.

⁵ Tamże, s. 25 i obliczenia własne; *Działalność gospodarcza spółek z udziałem kapitału zagranicznego w 2000 r.*, GUS, Warszawa 2001, s. 3; *Lista największych inwestorów zagranicznych w Polsce w pierwszej połowie 2002 roku*, PAIZ, Warszawa 2002.

⁶ Dane PAIZ i obliczenia własne.

– rola firm z udziałem kapitału zagranicznego w gospodarce polskiej jest znacznie większa niż wynikałoby to z ich udziału w ogólnej liczbie firm zarejestrowanych w Polsce (10,6% w 2000 r.), ich udział w przychodach ogółu przedsiębiorstw działających w gospodarce narodowej wynosił w tym samym roku 33,6% (por. tab. 5), co oznacza, że 1/3 ogółu przychodów w gospodarce osiągnięta była przez 1/10 podmiotów; w niektórych sekcjach PKD udział analizowanych firm w przychodach ogółem był jeszcze wyższy, np. w hotelarstwie i gastronomii – 51%, w przetwórstwie przemysłowym – 46,8%, w transporcie, gospodarce magazynowej i łącznie – 46,5% (por. tab. 6); wskaźniki te mówią o skali penetracji poszczególnych sekcji gospodarki przez kapitał zagraniczny;

– w firmach z udziałem zagranicznym pracowało 966,5 tys. osób w 2000 r., co stanowiło 10,3% przeciętnego zatrudnienia ogółem w gospodarce narodowej (por. tab. 7); porównanie liczby pracujących z osiąganymi przez te firmy przychodami wskazuje na ponad dwukrotnie wyższą produktywność czynnika pracy, w stosunku do firm krajowych;

– firmy z udziałem kapitału zagranicznego cechują się niewysoką skłonnością do eksportu, mierzoną udziałem ich sprzedaży eksportowej w przychodach z działalności (16,2% w 2000 r.)⁷, ale ich udział w eksporcie polskim ogółem Polski jest zasadniczy i osiągnął w 2000 r. 57,3% (por. tab. 8);

– aktywność inwestycyjna firm z udziałem kapitału zagranicznego jest bardzo wysoka; ich nakłady inwestycyjne stanowiły ponad 60% ogółu nakładów inwestycyjnych w gospodarce jako całości; w dwu sekcjach PKD udziały te nawet przekroczyły 70% w 2000 r. (w transporcie, gospodarce magazynowej i łącznie oraz handlu i naprawach); towarzyszy temu wzrost udziału analizowanych firm w łącznych zasobach majątku trwałego w gospodarce narodowej (32% w 2000 r.);

– podstawowe wskaźniki ekonomiczne charakteryzujące sytuację ekonomiczną firm z udziałem kapitału zagranicznego, na tle ogółu podmiotów w gospodarce narodowej, wskazują, że ich kondycja finansowa poprawia się, jeszcze w latach 1994–1997 sytuacja finansowa firm z wyłącznym kapitałem polskim była lepsza niż firm z udziałem zagranicznym, natomiast od 1998 r. zarysowała się przewaga tych drugich i utrzymuje się w kolejnych latach⁸;

– wśród firm z udziałem zagranicznym obserwuje się procesy koncentracji kapitału⁹.

⁷ J. Chojna, *Miejsce podmiotów...*, s. 39.

⁸ Tamże, s. 43–44.

⁹ *Zagraniczne inwestycje...*, s. 59–60.

Tabela 5

Przychody z ogólnej działalności spółek z udziałem kapitału zagranicznego w latach 1994–2000

Rok	Przychody z całkowitej działalności spółek z udziałem kapitału zagranicznego (mln zł)	Udział w przychodach ogółu przedsiębiorstw działających w gospodarce narodowej (%)
1994	44 683,4	12,4
1995	79 819,9	16,6
1996	131 513,3	20,0
1997	195 059,4	22,6
1998	270 806,3	26,8
1999 ^a	340 940,9	31,6
2000 ^a	405 755,8	33,6

^a dane za lata 1999–2000 nie uwzględniają podmiotów zatrudniających mniej niż 10 pracowników.

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Tabela 6

Przychody z ogólnej działalności spółek z udziałem kapitału zagranicznego w 2000 r. według sekcji PKD

Sekcje PKD	Przychody z całkowitej działalności spółek z udziałem kapitału zagranicznego (mln zł)	Udział w przychodach ogółu przedsiębiorstw działających w danej sekcji PKD (%)
Spółki z udziałem kapitału zagranicznego – ogółem	405 755,8	33,6
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	1 035,7	8,1
Przemysł	209 058,0	38,1
– górnictwo i kopalnictwo	747,9	2,3
– przetwórstwo przemysłowe	204 795,1	46,8
– wytwarzanie, zaopatrywanie w energię elektryczną i gaz	3 514,9	4,4
Budownictwo	11 527,0	16,1
Handel i naprawy	122 812,3	31,2
Hotele i restauracje	2 611,4	51,0
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	34 853,9	46,5
Pośrednictwo finansowe	3 370,6	20,0
Obsługa nieruchomości i firm	18 770,8	28,0
Edukacja	146,0	19,2
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	104,3	7,1
Pozostała działalność	1 465,8	11,0

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Tabela 7

Liczba pracujących w firmach z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w latach 1992–2000

Lata	Liczba pracujących (w tys.)	Udział w liczbie pracujących ogółem w gospodarce narodowej (%)	Udział w przeciętnym zatrudnieniu ogółem w gospodarce narodowej (%)
1992	230,0	1,5	2,4
1993	310,2	2,1	3,4
1994	373,9	2,5	4,1
1995	495,3	3,3	5,3
1996	578,4	3,9	6,1
1997	684,6	4,4	7,0
1998	840,9	5,3	8,5
1999	923,5	5,8	9,6
2000	966,5	6,4	10,3

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Tabela 8

Spółki z kapitałem zagranicznym na tle ogółu podmiotów gospodarki narodowej Polski w latach 1996–2000 (udział w %)^a

Wyszczególnienie	1996	1997	1998	1999	2000
Inwestycje	33,2	40,2	52,8	62,2	61,8
Sprzedaż eksportowa	28,3	33,4	42,0	48,9	57,3
Kapitały obce	24,5	29,9	36,0	38,7	40,9
Majątek obrotowy	23,2	27,7	32,2	35,8	37,7
Przychody	20,0	22,6	26,8	31,6	34,0
Majątek trwały	10,8	15,3	23,1	28,7	32,0
Kapitały własne	9,2	12,0	17,8	22,9	27,2
Zatrudnienie b	10,0	12,5	15,6	18,2	19,6
Liczba podmiotów	14,6	15,3	15,1	12,3	13,9

^a Uwzględniono podmioty, które nadesłały statystyczne sprawozdania finansowe za lata 1996–2000; ^b udział w ogólnym zatrudnieniu w sektorze przedsiębiorstw.

Źródło: J. Chojna, *Miejsce podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w gospodarce narodowej Polski*, [w:] *Inwestycje zagraniczne w Polsce*, IKiCHZ, Warszawa 2002, s. 46.

Ocena pozycji firm z udziałem zagranicznym w gospodarce polskiej potwierdza przypuszczenie, że pojawiła się znacząca grupa podmiotów dla przyszłego rozwoju gospodarczego Polski. Charakterystyki ekonomiczne firm z udziałem zagranicznym wskazują, że ogólnie ta grupa podmiotów wydaje się być lepiej przygotowana do konkurencji w ramach jednolitego rynku wewnętrznego niż pozostałe podmioty w gospodarce polskiej.

2. NAPLYW BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH DO REGIONÓW SŁABIEJ ROZWINIĘTYCH, NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Inwestorzy zagraniczni lokując swój kapitał za granicą biorą pod uwagę różne czynniki lokalizacyjne. Próby identyfikacji tych czynników są podejmowane w literaturze przedmiotu już od dawna¹⁰. Jako tradycyjne czynniki lokalizacyjne postrzega się: wielkość rynku zbytu i perspektywy jego wzrostu, koszty czynników produkcji, w tym czynnika pracy, wyposażenie w zasoby naturalne, polityczną stabilność i charakter polityki wobec inwestorów zagranicznych, stopień liberalizacji handlu między krajem macierzystym inwestora a krajem przyjmującym, położenie geograficzne i związane z tym koszty transportu, geograficzną bliskość rynków eksportowych, infrastrukturę oraz różnice kulturowe, dystans psychiczny i językowy¹¹.

Rola czynników lokalizacyjnych zmienia się w czasie. Niektóre z nich tracą na znaczeniu, jak np. wielkość rynku zbytu, w warunkach zmniejszających się barier w handlu międzynarodowym i tania, ale niewyszkolona siła robocza, w warunkach konieczności stosowania nowych technologii. Nowe determinanty lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych są odzwierciedleniem zjawisk zachodzących w gospodarce światowej, takich jak¹²:

- liberalizacja polityki handlowej i polityki wobec inwestorów zagranicznych;
- szybki postęp techniczny;
- rozwój nowych metod w dziedzinie zarządzania i organizacji.

Decyzje inwestorów o wyborze miejsca lokalizacji inwestycji za granicą są wypadkową oddziaływania powyższych czynników. Zależą także od strategii realizowanej w skali całej korporacji.

¹⁰ J. P. Agarwal, *Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1980, Nr. 4; J. H. Dunning, *Trade Location of Economic Activities and the MNE: A Search for an Eclectic Approach*, [w:] *The International Allocation of Economic Activities. Proceedings of a Nobel Symposium held at Stockholm*, eds. B. Ohlin, P. O. Heeselborn, P. M. Wijkman, MacMillan Press Ltd., London-Basingstoke 1977; J. H. Dunning, *Explaining Changing Patterns of International Production: in Defence of Eclectic Theory*, „Oxford Bulletin of Economics and Statistics” 1979, No 4; J. H. Dunning, *The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and some Possible Extensions*, „Journal of International Business Studies” 1988, No. 1.

¹¹ J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowowschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996, s. 101–104.

¹² *World Investment Report 2001. Promoting Linkages*, UN, New York–Geneva 2001, s. 5 i n.

Lokalizacja firm z udziałem zagranicznym w słabiej rozwiniętych regionach kraju przyjmującego jest możliwa, ale w praktyce firmy te wykazują skłonność do lokowania swojej działalności w przestrzeni geograficznej, która charakteryzuje się wysokim poziomem aktywności gospodarczej. W integrującym się obszarze może nastąpić tzw. efekt przestrzennej koncentracji, tzn. liberalizacja przepływów kapitałowych może spowodować przesunięcie nie tylko nadwyżki popytu i podaży do centrów finansowych ugrupowania, ale oszczędzający i inwestorzy mogą przesuwać tam całą swoją działalność¹³. Ten ogólnie niekorzystny efekt może być łagodzony za pomocą polityki regionalnej i polityki wobec inwestorów zagranicznych.

Analiza lokalizacji firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w układzie regionalnym pokazuje, że województwo łódzkie zajmuje jedno z dalszych miejsc zarówno pod względem liczby działających spółek, jak i wielkości kapitału zainwestowanego przez inwestorów zagranicznych (por. tab. 9). W roku 2001 pod względem liczby zlokalizowanych spółek przodowało województwo mazowieckie (ok. 30% ogółu tych spółek w Polsce), na drugim miejscu było województwo dolnośląskie (ok. 11% spółek), na trzecim województwo śląskie (10%)¹⁴. W województwie łódzkim ulokowane zostało 4,6% ogółu firm z udziałem zagranicznym¹⁵. Pod względem wielkości zagranicznego kapitału podstawowego dominacja województwa mazowieckiego jest jeszcze wyraźniejsza – ponad 56% ogółu kapitału zagranicznego zainwestowanego w 2001 r. w ankietowanych przez GUS firmach¹⁶. Na drugiej i trzeciej pozycji były odpowiednio: województwo wielkopolskie – 8,5% i małopolskie – prawie 8%. W województwie łódzkim ulokowano zaledwie 2,3% ogółu kapitału zagranicznego. Zdecydowana większość tego kapitału (88%) przypadła na spółki, w których wartość kapitału zagranicznego przekracza 1 mln USD. Liczba pracujących w spółkach zlokalizowanych w województwie łódzkim wyniosła 34,2 tys. osób, tj. 3,6% ogółu pracujących w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego. Przychody osiągnęte przez spółki o liczbie pracujących 10 i więcej osób stanowiły zaledwie 2,2% przychodów z całkowitej działalności tej kategorii spółek z udziałem zagranicznym w Polsce.

Zgodnie z ujawniającą się tendencją w całej zbiorowości badanych spółek w Polsce, w województwie łódzkim dominowali inwestorzy pochodzący z UE (ponad 92%). Wśród tych inwestorów z kolei przeważali inwestorzy niemieccy (prawie 40%) i inwestorzy holenderscy (16,8%). Inwestycje pochodzące z USA stanowiły zaledwie 4% ogółu kapitału zainwestowanego na terenie tego województwa.

¹³ W. Molle, *The Economics of European Integration (Theory, Practice, Policy)*, Aldershot 1990, s. 115–143.

¹⁴ *Działalność gospodarcza spółek...*, s. 12.

¹⁵ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

¹⁶ Jak wyżej.

Tabela 9

Firmy z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce według województw w 2001 r. – podstawowa charakterystyka

Województwa	Spółki ogółem		Pracujący		Kapitał zagraniczny		Przychody z całkowitej działalności		Przychody ze sprzedaży wyrobów i usług na eksport	
	liczba	%	liczba	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%
Dolnośląskie	1 522	10,5	69 872	7,3	3 744,1	5,1	22 569,8	5,4	8 637,6	12,2
Kujawsko-pomorskie	378	2,6	29 456	3,1	755,7	1,0	8 402,7	2,0	2 366,7	3,4
Lubelskie	289	2,0	12 397	1,3	822,8	1,1	3 838,4	0,9	789,3	1,1
Lubuskie	604	4,2	24 305	2,5	1 054,2	1,4	6 082,0	1,4	2 797,3	4,0
Łódzkie	666	4,6	34 205	3,6	1 667,4	2,3	9 388,5	2,2	2 502,9	3,5
Małopolskie	794	5,5	56 359	5,9	5 876,1	7,9	22 058,8	5,2	2 141,9	3,0
Mazowieckie	4 306	29,8	371 931	38,8	41 663,8	56,3	217 825,9	51,8	16 318,0	23,1
Opolskie	445	3,1	18 399	1,9	967,4	1,3	5 022,9	1,2	834,0	1,2
Podkarpackie	246	1,7	23 653	2,5	896,5	1,2	6 369,2	1,5	2 366,9	3,4
Podlaskie	92	0,6	6 917	0,7	396,1	0,5	3 244,5	0,8	627,8	0,9
Pomorskie	1 024	7,1	52 234	5,5	1 627,2	2,2	17 411,1	4,1	6 706,9	9,5
Śląskie	1 452	10,0	74 681	7,8	5 418,6	7,3	33 453,6	8,0	10 862,2	15,4
Świętokrzyskie	150	1,0	21 077	2,2	1 232,3	1,7	7 647,3	1,8	870,1	1,2
Warmińsko-mazurskie	287	2,0	20 354	2,1	603,5	0,8	6 019,3	1,4	2 042,4	2,9
Wielkopolskie	1 253	8,7	107 338	11,2	6 261,3	8,5	42 969,9	10,2	7 820,1	11,1
Zachodniopomorskie	961	6,6	34 710	3,6	972,5	1,3	8 345,1	2,0	2 942,8	4,2
Ogółem	14 460	100,0	957 888	100,0	73 959,3	100,0	420 648,9	100,0	70 626,7	100,0

Źródło: dane GUS i obliczenia własne.

Dane na temat względnie niedużego zaangażowania inwestorów zagranicznych w województwie łódzkim potwierdzają znaną tezę, że inwestorzy zagraniczni nierównomiernie lokują swój kapitał w kraju przyjmującym i niechętnie inwestują w tzw. regionach problemowych. Z dotychczas prowadzonych badań wynika, że działalność kapitału zagranicznego wpływa na polaryzację regionalną kraju¹⁷. Jest przy tym kwestia dyskusyjną, na ile udaje się stworzyć mechanizm niwelujący niską atrakcyjność regionów dzięki wdrażaniu polityki regionalnej i polityki wobec inwestorów zagranicznych.

Procesy integracji europejskiej oddziałują na zachowania firm i ich strategię inwestowania w integrującym się obszarze¹⁸. Wraz z przechodzeniem przez kolejne etapy integracji firmy dokonywały zmian w sferze decyzji inwestycyjnych. W tym kontekście pojawia się pytanie, w jakim stopniu przyszłe członkostwo Polski w UE wpłynie na zmianę zachowań inwestorów zagranicznych, zwłaszcza w odniesieniu do regionów słabiej rozwiniętych.

3. PROJEKCJA ZACHOWAŃ INWESTORÓW ZAGRANICZNYCH W PERSPEKTYWIE AKCESJI POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Akcesja Polski do UE, choć poprzedzona działaniami dostosowawczymi na poziomie mikroekonomicznym w okresie przedczłonkowskim, nie uruchomi w krótkim okresie mechanizmów makroekonomicznych i mikroekonomicznych, o których mówi teoria i praktyka integracji europejskiej¹⁹. Nawet grupa przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, jak można oceniać, najlepiej przygotowana do włączenia do jednolitego rynku, nie będzie w stanie w krótkim okresie obniżyć kosztów i cen, gdyż proces dostosowań nie jest jeszcze zakończony. Jednak w dalszej perspektywie można oczekiwać, że analizowana grupa przedsiębiorstw będzie stanowić rozwojowy segment polskiej gospodarki, zdolny do sprostania narastającej konkurencji na rynku wewnętrznym, a procesy obserwowane na etapie realizacji i funkcjonowania jednolitego rynku wewnętrznego UE pojawią się i w polskiej gospodarce.

¹⁷ W. Dziemianowicz, *Globalizacja a regionalizacja*, [w:] *Globalizacja*, red. J. Klich, ISS, Kraków 2001, s. 83–90.

¹⁸ C. P. Kindleberger, *European Integration and the International Corporation*, „Columbia Journal of World Business” 1966, No. 1, s. 71, G. N. Yannopoulos, *Foreign Direct Investment and European Integration. The Evidence from the Formative Years of the European Community*, „Journal of Common Market Studies” 1990, Vol. XXVIII, No. 3, s. 247–257, J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje...*, s. 174 i n.

¹⁹ Z. Wysokińska, J. Witkowska, *Integracja europejska. Rozwój rynków*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2002, s. 150–157.

Z jednej strony powinna ujawnić się redukcja kosztów, która może przenieść się na obniżkę cen bądź zwiększenie marż zysku i zwiększenie możliwości rozwojowych firm, z drugiej – presja konkurencyjna wymuszająca restrukturyzację firm oraz zmniejszenie tzw. nieefektywności X. W długim okresie presja konkurencyjna powinna wymuszać także innowacje i postęp techniczny.

Zasadnicza liberalizacja przepływów kapitałowych między Polską a krajami UE dokonała się, jak już podkreślano wcześniej, na etapie przedczłonkowskim, skutkując poważnym zaangażowaniem kapitału zagranicznego w polskiej gospodarce, także w innych formach niż bezpośrednie inwestycje zagraniczne i w operacjach na polskim rynku finansowym. Akcesja oznaczałaby dla kapitału zagranicznego, zwłaszcza bardziej mobilnego niż BIZ, ustabilizowanie sytuacji i jej większą przewidywalność. To samo przyniosłoby inwestorom krajowym i konsumentom. Najpoważniejsze konsekwencje dla mikropodmiotów w kontekście ich działań na rynku kapitałowo-finansowym wiążą się z dążeniem Polski do wypełnienia kryterium konwergencji. Stabilizowanie poziomu cen i zmniejszenie poziomu stóp procentowych odczuwane jest przez wszystkie podmioty gospodarujące. Konsekwentne dążenie do spełnienia tych kryteriów oznaczałoby utrzymanie się procesu wyrównywania przychodu od kapitału w gospodarce polskiej do poziomu zbliżonego do przychodu uzyskiwanego na wspólnym rynku. Oznaczałoby to potaniecie kredytów dla przedsiębiorstw i konsumentów. Obserwowane obecnie trudnienia w dostępie do kredytów dla rodzimych podmiotów mogłyby być zredukowane wraz z nasilającą się konkurencją w sektorze bankowym i możliwościami korzystania z usług bankowych w ramach jednolitego rynku wewnętrznego. Wprowadzenie w przyszłości wspólnej waluty oznaczałoby dla mikropodmiotów redukcję kosztów transakcyjnych.

Akcesja będzie wywierała wpływ na wszystkie segmenty rynku kapitałowo-finansowego, powodując konsekwencje dla podmiotów gospodarujących. W odniesieniu do bezpośrednich inwestycji zagranicznych Polska może uczestniczyć zarówno w efekcie kreacji i przesunięcia inwestycji. Wzmacnia bowiem swoje przewagi lokalizacyjne dzięki akcesji, stając się krajem bardziej atrakcyjnym dla inwestorów zagranicznych pochodzących z krajów członkowskich WE, jak i z krajów trzecich. Skala pobudzenia strumieni BIZ zależna będzie od stopy wzrostu PNB. Znana jest bowiem ścisła korelacja między strumieniami BIZ a wzrostem PNB. W krajach wysoko rozwiniętych w dłuższym okresie wzrostowi (lub spadkowi) realnego PNB o 1% towarzyszył wzrost (lub spadek) realnych BIZ o 3,4%²⁰. Jeżeli w przypadku kraju mniej rozwiniętego ta zależność jest nawet nieco inna,

²⁰ D. A. Julius, *Global Companies and Public Policy. The Growing Challenge of Foreign Direct Investment*, Printer Publishers, London 1990, s. 28–29.

to nie ulega wątpliwości, że uruchomiony zostaje mechanizm mnożnikowy, który działa zarówno w górę, jak i w dół. Jeżeli w tym scenariuszu uwzględnimy odpowiednią politykę wobec inwestorów zagranicznych prowadzoną na szczeblu państwa członkowskiego, wzmacniającą istniejące przewagi lokalizacyjne Polski, to napływ BIZ może być nadal znaczący dla gospodarki. Oznaczałoby to umacnianie się w polskiej gospodarce grupy przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, dostosowanych do działania w warunkach jednolitego rynku wewnętrznego, zdolnych do konkutowania. Wraz z wygasaniem prywatyzacji napływ BIZ dokonywałby się głównie w formie *greenfield investment*, co oznacza tworzenie nowych miejsc pracy w gospodarce i w pośredni sposób, poprzez powiązania kooperacyjne i poddostawcze, w otoczeniu inwestujących firm. Nowe miejsca pracy i utrzymanie istniejących miejsc pracy w krajowym otoczeniu daje, poza innymi korzyściami, poprawę sytuacji konsumentów i wzrost ich popytu ze wszystkimi pozytywnymi konsekwencjami tego procesu.

Rozszerzenie ugrupowania integracyjnego daje asumpt do poszukiwania optimum lokalizacji przez firmy działające w tym obszarze. Dla Polski może to oznaczać napływ inwestycji zarówno do dojrzałych przemysłów oferujących tanią i wyspecjalizowaną siłę roboczą, jak i do przemysłów technologicznie zaawansowanych, w przypadku kiedy powstaną załączki *clusters*. Ta druga sytuacja wymaga wsparcia tworzenia sieci współpracy środkami polityki technologicznej i właściwej polityki w sferze edukacji. Natomiast klasyczne inwestycje omijające taryfy celne raczej nie wystąpią w warunkach ogólnie niskich taryf i dodatkowego obniżenia ochrony polskiego rynku wobec krajów trzecich po przyjęciu zewnętrznej taryfy celnej. W długim okresie mogą wystąpić ofensywne inwestycje zastępujące import, będące reakcją na dynamiczne efekty unii celnej w postaci wzrostu gospodarczego i powiększania rozmiarów rynku.

W ramach rozszerzonego ugrupowania integracyjnego będą dokonywać się także procesy reorganizacji i racjonalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Firmy transnarodowe w obliczu rozszerzenia ugrupowania o nowe kraje członkowskie staną wobec konieczności ponownego zreorganizowania produkcji międzynarodowej. Dla Polski może to oznaczać likwidację niektórych filii i oddziałów korporacji transnarodowych. Polska skorzystać może natomiast z ujawnienia się inwestycji zrationalizowanych, tj. pochodzących z krajów trzecich, o ile ujawnią się dynamiczne efekty unii celnej w postaci obniżki kosztów w średnim i długim okresie oraz korzyści z tytułu wzrostu efektywności X.

Napływ BIZ do Polski będzie, jak się wydaje, nadal podlegał regule przestrzennej koncentracji aktywności w regionach bardziej gospodarczo rozwiniętych. Ten trend może być zmieniany za pomocą polityki regionalnej, skorelowanej z prowadzoną polityką wobec inwestorów zagranicznych.

Wzmacnianie konkurencyjności słabszych regionów i przechodzenie do tzw. trzeciej generacji polityki regionalnej, nakierowanej na otoczenie niematerialne, tj. stymulowanie i promowanie powiązań sieciowych lub – inaczej – kreowanie niematerialnych zasobów instytucjonalnych w regionach, może służyć zwiększeniu ich atrakcyjności dla inwestorów zagranicznych²¹.

Polityka wobec inwestorów zagranicznych może powyższe działania wspierać. W praktyce obserwuje się ścieranie dwu podejść do konstruowania polityki wobec inwestorów zagranicznych²². Z jednej strony jest to tradycyjna polityka wzmacniania przewag lokalizacyjnych za pomocą oferowania zachęt, niekiedy bardzo rozbudowanych. Ujawnia się tu tzw. dylematem więźnia. Stosowanie zachęt przez inne kraje wymusza ich stosowanie przez dany kraj, mimo groźby wystąpienia niekorzystnych efektów. Z drugiej strony – narasta świadomość, że przyciąganie inwestorów zagranicznych wymaga wzmacniania ekonomicznych „fundamentów” kraju, przez co rozumie się rozbudowę i unowocześnienie infrastruktury, zwiększenie podaży przeszkolonych pracowników w wyniku odpowiedniej polityki edukacyjnej, osiągnięcie ekonomicznej i politycznej stabilności oraz poprawę długoterminowych perspektyw wzrostu gospodarczego²³. Inwestorzy dokonują bowiem wyboru miejsca lokalizacji inwestycji w trakcie co najmniej dwuetapowego procesu decyzyjnego. W pierwszym etapie konstruują oni krótką listę potencjalnych miejsc lokalizacji inwestycji, którą mogą zaakceptować ze względu na podstawowe charakterystyki ekonomicznych i politycznych „fundamentów” danego kraju, rozumianych jak powyżej. Na tym etapie nie jest w zasadzie brana pod uwagę dostępność finansowych i fiskalnych zachęt w potencjalnych krajach goszczących. Dopiero w drugim etapie inwestorzy rozważają zachęty oferowane przez kraje przyjmujące, a nawet podejmują próbę rywalizacji na swoją rzecz starań poszczególnych krajów ubiegających się o przyciągnięcie inwestycji zagranicznej.

Procesy integracyjne pozwalają krajom kandydującym wzmocnić ekonomiczne „fundamenty” i pośrednio wymuszają takie działania. Oferowanie inwestorom kosztownych zachęt w warunkach, kiedy polityka danego kraju w zakresie tworzenia trwałych „fundamentów” gospodarczych nie wychodzi naprzeciw poważnym, długookresowym wymaganiom inwestorów, staje się działaniem nieefektywnym, prowadzącym do ujawniania się niepożądanych efektów. Oprócz zniekształcenia działania mechanizmu rynkowego, zachęty

²¹ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 16–32.

²² J. Witkowska, *Instytucjonalne aspekty polityki wobec inwestorów zagranicznych w kontekście procesów integracyjnych*, „Studia i Monografie” 2003, Seria SWSPiZ w Łodzi, nr 8, s. 141–156 (w druku).

²³ Ch. Oman, *Policy Competition for Foreign Direct Investment. A Study of Competition among Governments to Attract FDI*, OECD, Paris 2000, s. 9–13.

mogą bowiem przyciągać do danego kraju niewłaściwy rodzaj inwestorów, z punktu widzenia jego interesu gospodarczego. Proces kształtowania i realizowania polityki wobec inwestorów zagranicznych staje się w takich warunkach podatny na negatywne zjawiska. Nierozważne stosowanie zachęt może mieć skutek odwrotny od oczekiwanego, tj. zahamowanie napływu BIZ, bowiem inwestorzy mogą postrzegać oferowane warunki inwestowania jako niestabilne i nietrwale. Takiemu podejściu inwestorzy dają wyraz w odpowiedziach na badania ankietowe dotyczące motywów i barier inwestowania za granicą.

Janina Witkowska

**FUNCTIONING OF FIRMS WITH FOREIGN PARTICIPATION
IN LESS DEVELOPED REGIONS IN THE PERSPECTIVE
OF POLAND'S MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION**

(Summary)

The aim of this paper is to discuss some issues related to the activities and performance of firms with foreign participation located in less developed regions in Poland. Special attention is paid to the changes in their functioning in the perspective of Poland's membership in the European Union. The evaluation of the position of firms with foreign participation in the Polish economy confirms that they play an important role in its development. This group of firms seems to be better prepared for the competition within the single European market.

Foreign investors, when locating their capital abroad take into consideration different location factors. Location of firms with foreign capital in less developed regions is possible, but in practise these firms tend to locate their activities in more developed regions. According to the recent surveys, the import of the foreign capital leads to the regional polarization of the Polish economy. The analysis of firms with foreign participation operating in Lodz Voivodship done in this paper also confirms this hypothesis.

It seems that despite joining the EU, the FDI inflow to Poland will concentrate in more developed regions. This generally negative effect could be lessened by regional policy and policy towards foreign investors.